

Moderna tider

Nu blåser nya vindar genom socialförvaltningarnas korridorer. Konjunkturedgången har minskat skatteintäkterna. Kommunalskatten får inte höjas och samtidigt dras statsbidragen ner. Kommunerna har alltså mindre pengar och måste spara. Politikerna beordrar sina förvaltningar att dra ner på utgifterna. Man skär ned verksamheter och försöker effektivisera det som finns kvar. Det omorganiseras och omstruktureras. Varenda verksamhetsgren ska bli resultatenheter. Resultatenheter ska köpa och sälja tjänster till och från varandra och även från privata företag. Konkurrens och valfrihet ska härska.

Vi som berörs av allt detta undrar varför valfriheten fick vänta tills lågkonjunkturen kom. Hemtjänstbrukare har krävt alternativa lösningar i årtal. Men har brukarna fått valfrihet nu när socialdistrikt lägger hela stadsdelar ut på entreprenad och sluter avtal med exempelvis AB Svensk Hemservice? Det är ju fortfarande ett monopol. Som brukare kan vi fortfarande inte välja mellan företag och bestämma vilka som arbetar, när och hur.

Några kommuner vill införa skvouchers, brukarcheckar eller kuponger som man får av kommunen och ger till de som lämnar service. Låter bra, kan man tycka. Men vi har inte sett än hur systemet kommer att administreras. Om vi kan ge dessa checkar till vem som helst eller endast till de företag som är godkända av socialförvaltningen. Att få pengarna i handen verkar rakare och enklare, men så långt vill kommunerna inte gå, eftersom man förmodligen tror att vi skulle köpa sprit för pengarna. Dessutom uppkommer frågan om vem som är arbetsgivare. Inte alla som vill jobba, vill bli företagare för den skull.

I jämförelsen med voucher systemet, AB Svensk Hemservice och kommunala nattpatruller o dyl är personlig assistans i brukarregi det mest tilltalande. STIL:s stadigt växande medlemsantal och efterfrågan på vår arbetsledarutbildning visar att vår lösning erbjuder mycket bättre kvalitet. Hur ser då kommunerna på STIL som entreprenadföretag?

Vi får många tillfälle att ställa frågan.

STIL har haft ett centralt avtal med socialdistriktet i Stockholm sedan 1989. Avtalet blev nyligen uppsagt från centralt håll; varenda socialdistrikt i Stockholm ska nu ha friheten att sluta egna avtal med sina underleverantörer. För STIL:s del innebär det att vi numera måste förhandla med nästan tre dussin distrikt och kommuner. Dessa förhandlingar ger oss fina möjligheter att följa "systemskiftet" i förvaltningarna.

En sak som slår oss är att de flesta tjänstemän som vi möter inte har förhandlat förr. Det är oftast socionomer som har haft arbetsledaransvaret i hemtjänst. Nu ska de agera som företagare. Politikerna kräver det.

Kostnaderna ska sänkas. STIL ska få ett pris som absolut inte får överstiga distriktets egna kostnaderna. Helst ska man köpa tjänster till ett lägre pris. Men vad kostar den egna verksamheten? Den kommunala apparaten är stor och består av en mängd enheter som kostar men som man inte tänker på. Här några exempel:

I ett distrikt hade man inte räknat med kostnader för löneadministration. Det sköts ju av lönekontoret, alltså en annan enhet som inte belastar den egna verksamheten.

Vid uppskattningen av de egna kostnader tycks distriktets tjänstemän förbise att en STIL-assistents arbetstimme är lika med 60 min hos brukaren. I den kommunala hemtjänsten går 30 - 40% av tiden eller 18 - 24 min per timme till gångvägar mellan brukarna, planeringsmöten, kurser, dubbelbemanning mm. Detta visar bl a forskning på arbetslivscentrum i Stockholm. När förvaltningen uppskattar kostnaden för en arbetad timme med 150 kr/tim, betyder detta att 60 min hos brukaren kostar minst 215 kr. Den sk kringtiden blir alltså en i sammanhanget viktig storlek. I ett distrikt frågade vi förhandlaren hur stor deras andel i kringtid var. Svaret blev 11%. En vecka senare nämnde samma person 17% till oss. Om siffrorna varierar så mycket inom en så pass kort tid ligger slutsatsen nära, att man inte har den minsta aning om hur det förhåller sig i verkligheten.

Oftast räknar förvaltningarna sina kostnader fram genom att ta en genomsnittslön för ett biträde och lägga på arbets-

givaravgifter, pensioner (om de tänker på detta) och - i bästa fall - några kronor för obekvämt arbetstid. (De flesta distrikt vet inte hur stor andel av deras timmar som ligger på OB-tid.) Till slut lägger man på några procent för "administration". På det sättet tror många tjänstemän att man fått en rättvisande bild. Ett litet företag som STIL räknar på ett annat sätt: man summerar alla räkningar under året och delar summan genom antalet enheter som producerades under året. Då kommer man fram till den verkliga kostnaden per enhet och inte till en önskesiffra.

Men för kommunen är det inte lika lätt, ska medges. Socialförvaltningen kanske inte får räkningar för sådana saker som lokalhyror, städning, central förvaltning, utbildning, m m som presteras av en annan kommunal enhet. Eller så ligger de interna debiteringar under marknadsvärdet på tjänsterna.

Varje distrikt vill vara effektivast. Varenda gång vi träffar ett nytt distrikt får vi höra att just detta distrikt har kommit längst med effektiviseringen av sin verksamhet. Det ligger i sakens natur att tjänstemännen - framför allt i tider där man säger upp folk i förvaltningarna - vill framstå som effektiva. Rekorden hittills hålls av distrikt 1 i Stockholm som påstår sig ha en administrationskostnad på 3%. Men så fort man frågar vad som ingår får man varierande svar. Sådana "effektiva" distrikt räknar sedan fram att deras egen kostnad per producerad timme är så låg som 150 kr.

Det finns kommuner där man har tagit in ekonomichefer från näringslivet. Där ser de egna kostnader annorlunda ut. Botkyrka t ex har nyligen slutit avtal med STIL till ett pris på över 191/tim för 1993. I Botkyrka, länets fattigaste kommun, är man medveten om att man sparar pengar med STIL. Det samma gäller för Nacka som ger sina brukare hemtjänstkuponger värda 200 kr/tim med en beräknad intern kostnad på 220 kr. Där var det inga problem att förlänga vårt gamla avtal som ligger betydligt lägre än 200 kr. (Anledningen till att jag inte anger en exakt siffra för STIL:s pris för 1993, är att priset enligt avtal ska uppräknas med fjolårrets ökning av arbetskostnadsindexet. Indexet har inte räknats ut än av Statistiska Centralbyrån.)

Att ha en administration på 3% är en omöjlighet för ett företag, organisation eller offentlig verksamhet av vilken

storlek som helst. Företagare vet att man måste räkna med 25-50% i administrationskostnader. Att kommunen skulle ha lägre administrationskostnader tror endast kommunala tjänstemän. I alla fall inte experter på Personalekonomiska institutet vid Stockholms universitet som har haft i uppdrag att lära förvaltningarna räkna rätt.

Det finns inga privata företag som erbjuder entreprenadtjänster till kommuner till 150 kr per timme. Det finns överhuvudtaget inga tjänster - frisörer, fotvårdare, chaufförer e dyl - som erbjuds till ett så lågt pris. De företag som kommunerna anlitar för hemtjänst tar mycket mer betalt än STIL, framför allt om man tar hänsyn till att STIL:s timmar ligger till 50% på obekvämt arbetstid. Prisjämförelser är dock inte rättvisande, eftersom de inte tar hänsyn till kvaliteten. De flesta tjänstemän vi talar med är ense om att STIL-medlemmar får den högsta kvaliteten.

Det är svårt för kommunala tjänstemän att se STIL som ett entreprenadföretag. Jag är övertygad om att de bemöter förhandlare från "vanliga" företag på ett annat sätt. Förmodligen ser de oss fortfarande som sina skyddslingar. Förr kände de våra levnadsförhållande i minsta detalj. Idag har de svårt att inse att situationen har ändrats. De vill fortfarande diktera sina villkor och förväntar sig att vi bugar och tackar.

Ibland får vi höra från distrikten att de mindre kooperativ som bildades efter STIL:s exempel blir billigare för kommunen. Då bör man komma ihåg att STIL, i motsats till dem, ger utbildning och råd åt assistansbrukare oavsett om man går med i STIL eller ej. Utbildning, råd och stöd är arbetsintensiva insatser och kostar pengar. De flesta i de mindre kooperativen har varit STIL-medlemmar eller fått sin arbetsledarutbildning av STIL. Dessa kooperativ är slutna, tar alltså inte in nya medlemmar och slipper dessa kostnader. I STIL försöker vi hjälpa även dem som har större behov av stöd. Vi hjälper folk i andra landsdelar att starta liknande organisationer. Utan STIL skulle det förmodligen inte finnas några brukarkooperativ alls.

Det finns andra svårigheter som de nya tiderna medför för oss. Många tjänstemän tycker att effektivitet förutsätter större kontroll. Man vill bygga upp enorma kontrollapparater för att hålla ett öga på oss. Så finns det distrikt som vill införa nya regler som

medför t ex månadsvis redovisning av förbrukade timmar istället för kvartalsvis som nu; halvårsvis avräkning av icke förbrukade medel istället för årsvis; förskottsbetalning månadsvis istället för kvartalsvis m m. De nya villkoren skulle innebära en betydligt större administration för STIL med avsevärt högre förvaltningskostnader. Dessa tjänstemän tror antagligen att deras egen tid inte kostar något. Eller vill de försäkra sig om att de har något att syssla med även i framtiden?

Samtidigt skulle dessa förändrade rutiner innebära en avsevärd försämring av kvaliteten för oss brukare. En halvårsvis reglering av ej utnyttjade timmar exempelvis minskar medlemmarnas kontroll över sin vardag under året. Våra behov kan variera starkt beroende på årstiden. En tät avräkning betyder att varenda gång när behovet ändras måste man på nytt söka timmar hos sin hemvårdsassistent. Därmed ökar inte enbart vårt beroende utan även distriktets förvaltningskostnader, eftersom den direkta följden blir tidskrävande förhandlingar och överklaganden.

STIL vill bygga upp en långsiktig, gedigen verksamhet till gagn för våra medlemmar och kommuner. Som förening med ansvar för tjänsternas kvalitet för våra 95 medlemmar och som arbetsgivare med ansvar för över 600 assistenter måste vi ha en rimlig ersättning. Som brukare av personlig assistans behöver vi villkor som inte inskränker våra möjligheter till ett liv på lika villkor. Om personlig assistans i brukarregi ska kunna bli ett alternativ för många fler, måste kommunalpolitiker och tjänstemän kunna räkna rätt. Det är väl det minsta man kan kräva.

Adolf Ratzka *